

ЗАПОБІГАННЯ ТА ВИРІШЕННЯ СПОРІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ ЗМІНОЮ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ДІТЕЙ

Юридичні документи

Рекомендація CM/Rec(2015)4 та
пояснювальний меморандум

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

ЗАПОБІГАННЯ ТА ВИРІШЕННЯ СПОРІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ ЗМІНОЮ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ДІТЕЙ

**Рекомендація
CM/Rec(2015)4** ухвалена
Комітетом міністрів Ради
Європи
11 лютого 2015 року
та пояснювальний меморандум

Франкомовне видання:
*Prévention et résolution des conflits sur
le déménagement de l'enfant*
*(Recommandation CM/Rec(2015)4
et exposé des motifs)*
ISBN 978-92-871-8084-1

Відтворення тексту цієї публікації
дозволено тільки за умови цитування
її повної назви та покликання на
джерело, тобто Раду Європи. Якщо ці
тексти публікуються з комерційною
метою чи перекладаються однією з
неофіційних мов Ради Європи,
просимо звертатися до
publishing@coe.int.

Дизайн обкладинки та
макет: Департамент
підготовки документів та
публікацій Ради Європи
Видавництво Ради Європи F-
67075 Strasbourg Cedex
<http://book.coe.int>
ISBN 978-92-871-8085-8
© Рада Європи,
листопад 2015 р.
Видано Радою Європи

Зміст

РЕКОМЕНДАЦІЯ СМ/РЕС(2015)4	5
Додаток до Рекомендації СМ/Рес(2015)4	6
ПОЯСНЮВАЛЬНИЙ МЕМОРАНДУМ	11
Вступ	11

Рекомендація CM/REC(2015)4

Комітету міністрів державам-членам щодо запобігання та вирішення спорів, пов'язаних зі зміною місця проживання дитини

*(Прийнята Комітетом міністрів 11 лютого 2015 року на
1219-му засіданні заступників міністрів)*

Комітет міністрів, відповідно до положень пункту *b*) статті 15 Статуту Ради Європи, вважаючи, що метою Ради Європи є досягнення більшого єднання між її членами, зокрема шляхом сприяння ухвалення спільних норм щодо правових питань, беручи до уваги Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. (ETS № 5), та відповідну практику Європейського суду з прав людини, зокрема щодо статті 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя), беручи до уваги Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про права дитини від 20 листопада 1989 р., та визнаючи, що першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини у всіх питаннях, що стосуються дітей, відповідно до статті 3 цієї Конвенції, і що необхідно шанувати право дитини підтримувати контакти з обома батьками, відповідно до статті 9 цієї Конвенції,

посилаючись на Європейську конвенцію про здійснення прав дітей від 25 січня 1996 р. (ETS № 160), і, зокрема, її положення щодо процесуальних прав дитини та ролі судових органів, та на Конвенцію про контакт з дітьми від 15 травня 2003 р. (ETS № 192),

посилаючись на Конвенцію про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання і співробітництво щодо батьківської відповідальності та засобів захисту дітей, ухвалену Гаазькою конференцією з міжнародного приватного права 19 жовтня 1996 р.,

посилаючись на Рекомендацію № R (84) 4 Комітету міністрів державам-членам «Про батьківську відповідальність» і, зокрема, принцип 6, який передбачає розподіл батьківської відповідальності у разі розлучення або роздільного проживання подружжя,

посилаючись на Рекомендацію № R (98) 1 Комітету міністрів державам-членам щодо медіації в сімейних справах,

беручи до уваги Вашингтонську декларацію про міжнародне переселення сімей, від 25 березня 2019 р.,

посилаючись на Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, від 17 листопада 2010 р., та, зокрема, їхніх положень щодо права дитини бути почутою та висловлювати свої думки,

прагнучи надати державам-членам керівні вказівки щодо ситуацій, пов'язаних зі зміною місця проживання дитини,

прагнучи сприяти запобіганню та розв'язанню спорів, пов'язаних зі зміною місця проживання дитини, як засобам зменшення кількості випадків викрадення дітей, Рекомендує державам-членам вжити всіх заходів або посилити всі заходи, які вони вважають необхідними для імплементації принципів, що містяться в додатку до цієї Рекомендації.

Додаток до Рекомендації CM/Rec(2015)4

Принципи

Визначення

Для цілей цієї Рекомендації та її принципів:

- a.* «дитина» означає кожну людську істоту до досягнення нею 18-річного віку, якщо вона не досягає повноліття раніше, відповідно до норм національного законодавства, застосовуваного до цієї дитини,
- b.* «зміна місця проживання дитини» означає зміну постійного (звичайного) місця проживання дитини,
- c.* «компетентний орган» означає судовий чи адміністративний орган, який є компетентним приймати юридично зобов'язальне рішення, що впливає на постійне (звичайне) проживання дитини,
- d.* «контакт» означає перебування протягом обмеженого періоду, зустрічі, комунікація у будь-якій формі та надання інформації,
- e.* «батьки» означає осіб, яких вважають батьками дитини відповідно до норм національного законодавства,
- f.* «інший суб'єкт батьківської відповідальності» означає осіб, які мають батьківську відповідальність крім або замість батьків,
- g.* «батьківська відповідальність» означає сукупність обов'язків, прав та повноважень, спрямованих на підтримання та забезпечення прав і матеріального добробуту дитини відповідно до рівня розвитку дитини.

Сфера застосування

Ця рекомендація стосується ситуацій, у яких є чи може бути розбіжність думок щодо зміни місця проживання дитини чи в межах юрисдикції держави-члена (відповідно до Принципу 7) чи за кордоном.

Ця рекомендація особливо стосується ситуацій, у яких внаслідок зміни місця проживання дитина підпадає під ризик втрати контактів чи суттєвого порушення контактів зі своїми батьками чи іншими суб'єктами батьківської відповідальності.

Загальні принципи

1. Національне законодавство щодо зміни місця проживання дитини повинно:
 - a.* забезпечити достатню правову визначеність для запобігання та вирішення спорів,
 - b.* забезпечити достатню гнучкість для задовільного вирішення індивідуальних спорів,
 - c.* заохочувати досягнення дружніх домовленостей.

Права дитини

2. Потрібно приділяти першочергову увагу якнайкращому забезпеченню інтересів дитини при укладенні домовленостей та вирішенні спорів, пов'язаних зі зміною місця проживання дитини.

3. Дитина повинна мати право на отримання інформації та консультації, а також на висловлення своїх поглядів щодо запропонованої зміни місця проживання. Необхідно звертати належну увагу на погляди дитини відповідно до її / його віку та ступеня зрілості.

Уникнення спорів

4. Потрібно вживати заходи, спрямовані на уникнення спорів через зміну місця проживання дитини чи наслідки такої зміни. Такими заходами можуть бути:

- положення, що заохочують батьків чи інших суб'єктів батьківської відповідальності до роздумів про можливу майбутню зміну місця проживання дитини через погодження таких питань щодо зміни місця проживання, як попереднє повідомлення, тривалість та географічні межі,
- правила щодо повідомлення про те, що особа, яка пропонує змінити місце постійного (звичайного) проживання дитини, зобов'язана у письмовій формі інформувати батька / матір чи інших суб'єктів батьківської відповідальності перед здійсненням запропонованої зміни місця проживання та у межах визначеного терміну задля уникнення односторонніх змін місця проживання,
- послуги (державні чи приватні) загального та юридичного консультування, а також медіації для надання батькам чи іншим суб'єктам батьківської відповідальності допомоги для досягнення домовленостей.

Вирішення спору

5. Необхідно заохочувати застосування альтернативних способів вирішення спорів для досягнення домовленостей щодо зміни місця проживання дитини без потреби звернення до компетентних органів та без порушення норм Принципу 6.

6. Батьки та інші суб'єкти батьківської відповідальності повинні мати право на звернення до компетентного органу для вирішення спору щодо зміни місця проживання дитини.

7. У разі відсутності домовленості не можна змінювати постійного місця проживання без наявного рішення компетентного органу, за винятком передбачених національним законодавством обставин.

8. При вирішенні спорів, пов'язаних зі зміною місця проживання дитини компетентні органи повинні забезпечити врахування всіх фактів, що стосуються справи, оцінюючи важливість кожного фактора, який є доречним при конкретних обставинах конкретної справи. Процес розгляду справи потрібно зосередити на якнайкращому забезпеченні інтересів дитини.

9. Компетентний орган повинен виносити рішення без будь-якої презумпції за чи проти зміни постійного (звичайного) місця проживання дитини.

10. Оскільки час є суттєвим питанням у справах щодо зміни місця проживання дитини, особливо тому, що це стосується дитини, держави-члени повинні забезпечити якнайшвидше вирішення спорів компетентним органом.

11. Необхідно розглянути питання про сприяння прямій судовій комунікації між органами держав-членів у справах про зміну місця проживання дитини на міждержавному рівні.

Пояснювальний меморандум

Вступ

1. Протягом останніх десятиліть спори через зміну місця проживання дитини стали звичним явищем як в Європі, так і в усьому світі.
2. Це явище можна пояснити різними факторами. По-перше, є велика кількість випадків розпадів сімей. Крім того, зростає мобільність людей: батьки чи інші суб'єкти батьківської відповідальності, з якими дитина «постійно чи зазвичай» проживає можуть все частіше і частіше бути схильні змінювати місце проживання (можливості працевлаштування, зміна стилю життя, возз'єднання сім'ї) в межах своєї країни чи за кордоном. Врешті, у багатьох країнах посилюється тенденція до спільного виконання батьківських обов'язків після розлучення батьків.
3. Зміна місця проживання одного з батьків чи суб'єктів батьківської відповідальності разом з дитиною може мати серйозні наслідки для добробуту цієї дитини, особливо у тому разі, коли суттєво змінено контакт дитини з другим із батьків чи суб'єктів батьківської відповідальності.
4. При виникненні спорів через зміну місця проживання дитини компетентному органу може бути складно ухвалити рішення, оскільки кожен з батьків чи інших суб'єктів батьківської відповідальності може мати вагомі аргументи на користь якнайкращого забезпечення інтересів дитини.
5. Таким чином, враховуючи велику ймовірність появи конфліктів через зміну місця проживання дитини, усе більшою мірою стає відчутна потреба запобігання та задовільного вирішення будь-яких спорів, пов'язаних зі зміною місця проживання дитини.

6. Мета цієї рекомендації – гарантувати всебічний та узгоджений підхід для запобігання та вирішення спорів через стримування, головним чином, одного з батьків чи іншого суб'єкта батьківської відповідальності, з яким проживає дитина, від односторонньої зміни місця проживання разом із дитиною та запобігання незаконній зміні місця проживання останньої.

7. Рекомендація спрямована на уникнення надмірно формального підходу, щоб лише визнати відмінності у національних системах щодо сфери сімейного права. Принципи цієї рекомендації можуть бути застосовані до справ усіх типів, не залежно від того, чи містять вони міжнародну складову, також викладені тут принципи можуть слугувати основою для укладення домовленостей.

8. У цій рекомендації розглянуто не лише процедурні питання, а й основні принципи, її метою є сприяння уникненню появи спорів, вона спрямована на здійснення внеску в уникнення спорів, які можуть виникати у разі зміни «постійного або звичного» місця проживання дитини.

Визначення

а. «Дитина»

9. Термін дитина визначено відповідно до Конвенції ООН про права дитини.

б. «Зміна місця проживання дитини»

10. Термін «постійне (звичайне) місце проживання дитини», застосований у визначенні *b* про «зміну місця проживання дитини» у додатку до рекомендації, відповідає місцю, яке показує значний ступінь інтеграції дитини у соціальне та сімейне середовище. Або батьки чи інші суб'єкти батьківської відповідальності визначають місце постійного (звичайного) проживання дитини, або компетентний орган ухвалює рішення, яке впливає на постійне (звичайне) місце проживання дитини, із врахуванням всіх конкретних обставин кожної окремої справи. Застосування терміна «постійне (звичайне) місце проживання» відображає його застосування, викладене у Резолюції (72) 1 Комітету міністрів про стандартизацію правових понять «юридична адреса особи / прописка» (domicile) та «місце проживання» (residence).¹

1. Правило № 9 у Додатку до цієї резолюції: «При визначенні того, чи місце проживання є постійним, необхідно враховувати тривалість та безперервність проживання у конкретному місці, а також інші особисті та професійні факти, що вказують на тривалі зв'язки особи з її місцем проживання».

с. «Компетентний орган»

11. Визначення терміна «компетентний орган» сформовано на основі визначення терміна «судовий орган» у Конвенції про контакт з дітьми (ETS № 192). Яке означає суд або адміністративний орган, що має рівноцінні повноваження. Адміністративні органи прирівняно до судових органів, оскільки повноваження останніх у деяких державах здійснюють також і адміністративні органи щодо певних категорій проваджень сімейного права.

d. «Контакт»

12. Зміна місця проживання дитини першочергово вплине на особистий, прямий, який здійснюється віч-на-віч, контакт. Прямий контакт незмінно включає спільне проведення часу в середині чи за межами дому з іншим з батьків чи іншим суб'єктом батьківської відповідальності, а також, у більшості випадків, перебування протягом коротких періодів у їхньому домі. Також існують інші форми менш прямого контакту, які є не менш важливі для дитини. До них належать: письмова кореспонденція, спілкування телефоном чи з допомогою мережі Інтернет, а також надання інформації (фотографій, повідомлень зі школи, медичних довідок та ін.).

e. «Батьки»

13. Батьківство встановлюється відповідно до норм національного законодавства. У державах-членах застосовують різні підходи до визначення терміна «один з батьків». Тому рекомендація залишає розв'язання питання про включення інших форм батьківства, таких як біологічне чи соціальне батьківство, відповідно до стандартів Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод (ETS № 5) на розсуд держав-членів через внесення відповідних змін, у разі необхідності, до національного законодавства.

f. «Інші суб'єкти батьківської відповідальності»

14. Хоча батьківська відповідальність зазвичай належить батькам, у певних ситуаціях така відповідальність може бути закріплена за іншими особами, відповідно до норм законодавства чи рішень компетентного органу.

g. «Батьківська відповідальність»

15. Батьківська відповідальність є сукупністю обов'язків та повноважень, спрямованих на забезпечення морального та матеріального добробуту дитини. Вона включає, але не обмежена ними, обов'язки, права та повноваження що стосуються:

- здоров'я та розвитку,
- догляд та захист,

- здійснення та підтримка особистих взаємин,
- забезпечення освіти,
- законне представництво,
- визначення постійного (звичайного) місця проживання,
- керування майном.

16. Однак наголошено, що не усі суб'єкти батьківської відповідальності матимуть однакову відповідальність чи однаковий рівень відповідальності.

Сфера застосування

Перший абзац

17. Метою цієї рекомендації є уникнення конфліктів через зміну місця проживання дитини та, в разі появи таких конфліктів, надання керівних принципів щодо способу їх вирішення. Принципи цієї рекомендації не поширюються на інші проблеми, пов'язані з доглядом за дитиною, крім випадків, коли вони виникають у контексті спору, пов'язаного зі зміною місця проживання дитини (наприклад, поділ батьківської відповідальності, опіка, постійне (звичайне) місце проживання дитини, право на відвідування для одного з батьків, що не є резидентом, та домовленості про переміщення).

18. Зазвичай батьківською відповідальністю наділені батьки дитини. Принципи цієї рекомендації застосовують щодо батьків, незалежно від того, чи вони проживають чи раніше проживали разом, незалежно від їхнього сімейного стану та від того, чи були вони одружені.

19. У деяких ситуаціях батьківською відповідальністю може бути наділено третіх осіб (наприклад тих, хто здійснює опіку над дитиною відповідно до рішення компетентного органу). Ці особи можуть бути наділені повною або частковою батьківською відповідальністю, що може здійснюватися крім (на додаток до) або замість батьків.

20. Держави-члени можуть розширювати принципи цієї рекомендації, якщо особа, яка пропонує змінити місце проживання разом з дитиною, має розбіжності в думках з іншими особами, які не наділені батьківською відповідальністю, такими як члени сім'ї дитини.

21. Принципи цієї рекомендації зосереджено на сприянні якнайкращому забезпеченню інтересів дитини та на захисті цих інтересів. Їх застосовують щодо зміни місця проживання, яка відбувається в межах юрисдикції держави-члена чи за її кордоном. Однак, у цьому контексті перший абзац потрібно тлумачити у поєднанні з Принципом 7, що стосується ролі компетентного органу (див. пункти 66 та 67).

22. Принципи цієї рекомендації обмежено питанням законної зміни постійного (звичайного) місця проживання дитини. Тому вони не поширюються на випадки викрадення дитини (неправомірне вилучення чи утримування), а радше спрямовані на уникнення таких випадків.

Другий абзац

23. Підтримання контактів дитини з її батьками чи іншими суб'єктами батьківської відповідальності відповідає якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.² У другому абзаці визначено, що розбіжності, про які згадано у першому абзаці, повинні стосуватися змін, які мають суттєві наслідки для контактів дитини з іншим з батьків чи іншим суб'єктом батьківської відповідальності. Більшість змін місця проживання, які призводять до суттєвих змін контактів дитини та одного з її батьків чи іншого суб'єкта батьківської відповідальності, виникають під час зміни місця проживання в межах країни проживання дитини чи за її межами. Однак, необхідно наголосити, що суттєві зміни контактів можуть виникати також при зміні місця проживання на невелику відстань, скажімо, якщо дитина проживає у великій міській агломерації.

24. Відповідні зміни контактів дитини також передбачатимуть зміни умов проживання. Формулювання «умови проживання» стосується ситуацій, коли дитина живе з кожним з батьків чи іншими суб'єктами батьківської відповідальності протягом певних проміжків часу. Такі проміжки часу може бути поділено (або не бути поділено) між ними порівну.

25. Сферу застосування цієї рекомендації було визначено із врахуванням контактів з батьками чи іншими суб'єктами батьківської відповідальності. Однак суд чи компетентний орган при розгляді питання про забезпечення якнайкращих інтересів дитини може також врахувати, у відповідних випадках, контакт з іншими особами, незалежно від того чи є вони членами сім'ї чи ні.

26. Ба більше, зміна місця проживання дитини може призвести до розбіжностей у поглядах щодо інших питань, які можна трактувати, відповідно до положень статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, як втручання у право дитини на шанування приватного та сімейного життя, як наприклад, вимушена зміна мови спілкування дитини, релігійних обрядів чи зміна кола друзів дитини та близьких родичів. Усі ці фактори можуть вплинути на фізичний та психічний добробут дитини.

2. стаття 9, пункт 3, Конвенції ООН про права дитини.

Загальні принципи

Принцип 1

27. Принцип 1 заохочує держави-члени приймати положення для запобігання та вирішення спорів, пов'язаних зі зміною місця проживання дитини. Ці положення повинні сприяти визнанню того, що зміна місця проживання дитини має суттєву та окрему правову конотацію і може призвести до конфлікту.

28. При відсутності чітких положень батьки та інші суб'єкти батьківської відповідальності можуть поводитися певним чином з метою недопущення прийняття рішення щодо місця проживання дитини, що може завдавати їй шкоди. Відповідно, у державах-членах повинно бути чітке та точне національне законодавство щодо зміни місця проживання дитини задля забезпечення правової визначеності та належної передбачуваності для цих осіб.

29. Держави-члени повинні вживати, зокрема, заходи, які заохотять батьків та інших суб'єктів батьківської відповідальності сприяти укладенню дружніх домовленостей /угод у справах про зміну місця проживання дитини без потреби розгляду спору компетентним органом.

30. Водночас саме в якнайкращих інтересах дитини правова основа забезпечує належну гнучкість для компетентного органу для того, щоб він мав можливість врегульовувати конкретні справи належним чином та із врахуванням усіх конкретних обставин.

Права дитини

Принцип 2

31. Відповідно до принципу 2 компетентні органи зобов'язані оцінювати якнайкращі інтереси дитини. Цей принцип впливає на зобов'язання держав-членів згідно з положеннями пункту 1 статті 3 Конвенції ООН про права дитини.

32. Застосування принципу «забезпечення якнайкращих інтересів дитини» тепер доволі розповсюджено у національному законодавстві держав-членів. Його вважають першочерговим фактором у справах про опіку над дітьми та зміну місця проживання.

33. Комітет Організації Об'єднаних Націй з прав дитини у своєму Загальному коментарі № 14 (2013 р.) дав роз'яснення щодо оцінки та визначення забезпечення якнайкращих інтересів дитини як питання першочергової уваги. Він зазначає, що ступінь забезпечення якнайкращих інтересів дитини повинен бути визначений компетентним органом

у кожному конкретному випадку і з врахуванням конкретної ситуації конкретної дитини, обставин, контексту та конкретних потреб цієї дитини.

34. Хоча в пункті 1 статті 3 Конвенції ООН про права дитини прямо не згадані батьки та інші суб'єкти батьківської відповідальності, ця рекомендація також заохочує їх керуватися перш за все забезпеченням якнайкращих інтересів дитини при досягненні домовленостей та врегулюванні спорів через зміну місця проживання дитини.³ Щодо цього у пункті 1 статті 18 Конвенції ООН про права дитини зазначено:

Держави-учасниці докладають всіх можливих зусиль до того, щоб забезпечити визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини. Батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування.

35. Забезпечення якнайкращих інтересів дитини, після їх оцінки та визначення, може суперечити іншим інтересам чи правам, зокрема інтересам чи правам батьків та інших суб'єктів батьківської відповідальності (вільне пересування, возз'єднання сім'ї та ін.). У справах щодо зміни місця проживання дитини вирішальним є те, що інтереси дитини оцінюються відокремлено від інтересів особи, яка пропонує змінити місце проживання разом з дитиною. Щодо цього Комітет ООН з прав дитини також наголошує, що:

Формулювання «першочергова увага» означає, що забезпечення якнайкращих інтересів дитини може не бути розглянуто на тому ж рівні, що й інші міркування. [...] Органи влади та особи, відповідальні за прийняття рішень, повинні проаналізувати та зважити права усіх зацікавлених осіб, враховуючи, що право дитини на першочергову увагу до забезпечення її якнайкращих інтересів означає, що інтереси дитини мають високий пріоритет та [є] не лише одними з декількох міркувань. Тому потрібно приділяти більше уваги тому, що найкраще служить інтересам дитини.⁴

36. Однак положення цієї рекомендації не перешкоджають державам-членам запроваджувати чи застосовувати вищі стандарти чи більш сприятливі заходи для захисту якнайкращих інтересів дитини.

Принцип 3

37. Для того, щоб оцінити та визначити якнайкращі інтереси дитини, компетентні органи повинні надати дитині можливість висловити свою точку зору

3. Див. Загальний коментар № 14 (2013) Комітету ООН з прав дитини, пункт 25.

4. Там само, пункти 37–39.

вільно та надати їй належне значення. Це чітко викладено в Загальному коментарі № 12 Комітету ООН з прав дитини. У коментарі також наголошено на нерозривному зв'язку пункту 1 статті 3 та статті 12 Конвенції про права дитини та зазначено, що:

1. Держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю.

2. З цією метою дитині, зокрема, надається можливість бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що торкається дитини, безпосередньо або через представника чи відповідний орган у порядку, передбаченому процесуальними нормами національного законодавства.

38. У справах про зміну місця проживання дитини особливо важливо, що дитина повинна бути спроможна висловлювати свої погляди чи безпосередньо, чи з допомогою відповідної незалежної особи. Вислуховування дитини повинно надати компетентному органу можливість краще зрозуміти умови проживання дитини.

39. Принцип 3 цієї рекомендації сформовано на основі Керівних принципів Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, де зазначено, що:

44. Судді повинні поважати право дітей бути вислуханими з усіх питань, які їх стосуються, або, у крайньому разі, бути заслуханими, коли вони, як вважається, мають достатньо розуміння питань, що розглядаються. Засоби, які використовують для досягнення цієї мети, повинні бути адаптовані до рівня розуміння дитини та її спроможності спілкуватися, а також зважати на обставини справи. З дітьми слід порадитися про те, яким способом вони хочуть бути почутими.

45. Необхідно звертати належну увагу на погляди та думки дитини відповідно до її віку та зрілості.

46. Право бути почутою є правом дитини, а не її обов'язком.

47. Не можна позбавляти дитину права бути почутою лише на основі її віку. У всіх випадках, коли дитина проявляє ініціативу бути заслуханою у справі, яка її стосується, суддя не може відмовитися заслухати дитину, крім випадків, коли це відповідає забезпеченню якнайкращих інтересів дитини, та він / вона повинен вислухати погляди та думки дитини щодо питань, які стосуються цієї дитини у цій справі.

48. Діти повинні отримувати всю необхідну інформацію про те, як ефективно використати право бути почутими. Однак, необхідно пояснити їм, що їхнє

право бути почутими / заслуханими та право на врахування їхніх поглядів не обов'язково визначатиме остаточне рішення.

49. Судові рішення та постанови, що стосуються дітей необхідно належним чином обґрунтувати та пояснювати дітям зрозумілою для них мовою, особливо ті рішення, у яких не враховано погляди та думки дитини.

40. Ці керівні принципи служать практичним інструментом для держав-членів щодо адаптації їх судових та несудових систем до конкретних прав, інтересів та потреб дітей.

41. Різноманіття можливостей та рівнів розуміння можуть бути дуже різними, залежно від можливостей розвитку дитини, її життєвого досвіду, пізнавальних та інших навичок. Саме тому в рекомендації не встановлено вікових обмежень для того, щоб дитина була заслухана.

42. При оцінюванні якнайкращих інтересів дитини компетентний орган повинен повною мірою врахувати різноманіття можливостей та рівнів розуміння дитини, не вимагаючи від дитини повного та всебічного знання всіх аспектів запропонованої зміни місця проживання. Немовлята та дуже малі діти мають такі самі права, як і всі діти, на оцінку забезпечення їхніх якнайкращих інтересів, навіть якщо вони не можуть висловлювати своїх поглядів чи представляти себе так само, як старші діти.⁵

43. Дитина, яка спроможна до розуміння, повинна точно знати, що відбудеться та який статус матимуть її думки. Дитині необхідно роз'яснити, що сам лише факт заслуховування її компетентним органом не означає, що він буде додержуватися її думки.

44. Дитина повинна мати право вільно висловлювати свої погляди в безпечному середовищі, з повагою до її особи, незалежно від віку цієї дитини. Дитина повинна почуватися вільно під час розмови з компетентним органом. Хоча насправді наявний ризик маніпуляцій з дитиною, коли її заслуховують або коли вона висловлює свої погляди (зокрема, з боку одного з батьків або іншого суб'єкта батьківської відповідальності), необхідно докласти всіх зусиль для того, щоб такий ризик не підривав цього основного права бути почутим.

45. Державам-членам також рекомендовано сформулювати положення про застосування цього основоположного принципу до батьків та інших суб'єктів батьківської відповідальності, особливо щодо досягнення дружніх домовленостей / угод. Необхідно

5. Там само, пункт 44.

забезпечити рівноцінний рівень гарантій для дитини в судових та несудових процесах та, зокрема, під час медіації.

Уникнення спорів

Принцип 4

46. Одним з основних завдань цієї рекомендації є запобігання спорів, пов'язаних зі зміною місця проживання дитини. Тому метою принципу 4 є заохотити держави-члени вживати заходи для забезпечення того, щоб особа, яка пропонує змінити місце проживання разом з дитиною, намагалась якомога швидше домовитися з іншим з батьків чи іншим суб'єктом батьківської відповідальності чи, хоча б, повідомляла їх про зміну місця проживання перед її здійсненням. Це надасть їм можливість висловити будь-які питання стосовно цього, запропонувати домовленість чи звернутися до компетентного органу для вирішення спору. Поданий у принципі 4 перелік заходів не є вичерпним.

Перший підпункт

47. Перший підпункт принципу 4 сформульований для заохочення батьків чи інших суб'єктів батьківської відповідальності якомога швидше розглядати питання можливої зміни місця проживання дитини та впливу, який може мати така зміна на контакти дитини з ними. Домовленості між ними можуть бути корисними на пізнішому етапі, коли виникає питання зміни місця проживання, через укладення переліку погоджених «правил», це сприятиме дружній домовленості щодо зміни місця проживання та уникненню спору, який може завдати дитині шкоди.

48. Отже, батьки чи інші суб'єкти батьківської відповідальності можуть домовитися про:

- часові обмеження щодо зміни постійного (звичайного) місця проживання дитини,
- географічні межі зміни постійного (звичайного) місця проживання дитини,
- умови інформування іншого з батьків або інших суб'єктів батьківської відповідальності (як, коли та в якій формі),
- застосування медіації, коли це доречно, або інших послуг для досягнення дружньої домовленості / угоди.

49. У деяких правових системах для того, щоб надати дружній домовленості / угоді про можливу майбутню зміну місця проживання дитини таку саму юридичну силу, яку має судовий наказ, і тим самим полегшити її виконання, батьки та інші суб'єкти батьківської відповідальності, можуть звертатися компетентного органу для схвалення ним такої домовленості / угоди. Компетентний орган може схвалити домовленість / угоду чи відмовити

Запобігання та вирішення спорів, пов'язаних зі зміною місця проживання дитини ► Сторінка 20

в цьому, якщо вирішить, що згоду не було надано вільно чи що забезпечення якнайкращих інтересів дитини не захищено належним чином.

50. У деяких правових системах батьки чи інші суб'єкти батьківської відповідальності можуть засвідчити свою домовленість / угоду нотаріально чи у відповідному управлінні соціального захисту молоді. Це надає певний ступінь «довіри та поваги» звичайній приватній угоді та не передбачає для органу, який здійснює таке засвідчення, здійснення вирішального контролю змісту домовленості / угоди.

51. Якщо пізніше виникає спір, пов'язаний зі зміною місця проживання дитини, компетентний орган може враховувати умови, викладені в дружній домовленості / угоді, не зобов'язуючись нею, оскільки першочергова увага надається забезпеченню якнайкращих інтересів дитини. Однак дружня домовленість / угода може забезпечити компетентний орган корисними вказівками щодо намірів батьків чи інших суб'єктів батьківської відповідальності.

52. Конфлікти, що виникають внаслідок односторонньої ініціативи про зміну місця проживання дитини, часто викликають стрес у дитини. Ключовим фактором запобігання спорів є наявність взаємної поваги між батьками чи іншими суб'єктами батьківської відповідальності. Необхідно заохочувати кожного з батьків чи інших суб'єктів батьківської відповідальності поважати взаємини та права інших і намагатися полегшити будь-яку напруженість задля блага дитини.

53. Для уникнення стресу для дитини державам-членам рекомендовано прийняти положення, спрямовані на заохочення батьків та інших суб'єктів батьківської відповідальності обговорювати плани щодо зміни місця проживання та будь-яких її наслідків (контакт з іншим з батьків чи іншим суб'єктом батьківської відповідальності, транспортні витрати та ін.) та приймати, наскільки це можливо, спільне рішення.

Другий підпункт

54. У другому підпункті державам-членам рекомендовано приймати законодавчі положення, які б вимагали від особи, яка пропонує змінити місце проживання разом з дитиною, інформувати іншого з батьків чи інших суб'єктів батьківської відповідальності про свій намір змінити місце проживання. Відповідна інформація повинна бути подана у письмовій формі та може мати форму повідомлення. Таке повідомлення може містити:

- деталі запропонованого нового місця постійного (звичайного) проживання,
- контактні деталі дитини,
- дату здійснення запропонованої зміни місця проживання,
- пропозиції щодо організації контактів дитини з іншим з батьків чи іншими суб'єктами батьківської відповідальності.

Разом з тим, можуть бути передбачені винятки для будь-якого надання такої інформації чи таких повідомлень у тому випадку, якщо один з батьків чи інший суб'єкт батьківської відповідальності може піддаватися ризику, наприклад, у разі домашнього насильства чи жорстокого поводження з дітьми.

55. Факт, що особа, яка пропонує змінити місце проживання разом з дитиною, докладає серйозних зусиль, щоб забезпечити згоду іншого з батьків чи інших суб'єктів батьківської відповідальності, також може бути для компетентного органу показником про намір цієї особи підтримувати добрі взаємини з ним / ними, включаючи контакт з дитиною.

56. Держави-члени можуть встановлювати мінімальні крайні строки надання повідомлення іншому з батьків чи іншому суб'єкту батьківської відповідальності. Крайній строк є дуже важливий. Насправді встановлюючи надто тривалий крайній строк може на практиці викликати труднощі через відповідні строки повідомлень про від'їзд та початок нового працевлаштування. Ба більше, цей крайній строк повинен надати особі, яка пропонує змінити місце проживання разом з дитиною, достатній час для того, щоб підготувати відповідний план зміни місця проживання та подати його іншому з батьків чи іншим суб'єктам батьківської відповідальності, оскільки це пізніше може бути актуальним для компетентного органу.

57. Наприклад, у Данії особа, яка пропонує змінити місце проживання разом з дитиною, зобов'язана інформувати іншого з батьків чи іншого суб'єкта батьківської відповідальності про свій намір змінити місце проживання не пізніше, ніж за шість тижнів до безпосереднього переїзду.

58. Мінімальні кінцеві строки можуть також дозволити уникнути ризику стратегічної процесуальної поведінки. Особа, яка пропонує зміну місця проживання разом з дитиною може надто довго зволікати з інформуванням іншого з батьків чи іншого суб'єкта батьківської відповідальності, або зовсім не повідомляти їх перед зміною місця проживання, або інший з батьків чи інший суб'єкт батьківської відповідальності може заперечувати проти зміни місця проживання дитини лише тому, що їх не було належним чином завчасно проінформовано.

Третій підпункт

59. У третьому підпункті принципу 4 державам-членам запропоновано забезпечити для батьків чи інших суб'єктів батьківської відповідальності доступ до відповідних служб (державних чи приватних), які б допомагали в досягненні дружніх домовленостей / угод у справах про зміну місця проживання дитини. Надзвичайно важливо, щоб звернення з метою альтернативного врегулювання спору здійснювалось якомога швидше.

Запобігання та вирішення спорів, пов'язаних зі зміною місця проживання дитини ► [Сторінка 22](#)

Вирішення спору

60. Батьки та інші суб'єкти батьківської відповідальності найкраще обізнані про потреби дитини. Альтернативне вирішення спорів може дозволити їм добитися більшого прогресу в досягненні більш прийнятного рішення як для дитини, так і для них. Ба більше, дружні домовленості / угоди фінансово менш витратні та мають переваги в емоційному плані, такі як уникнення стресу для дитини. Наприклад, дитина може під час канікул проводити більше часу з іншим з батьків чи іншим суб'єктом батьківської відповідальності, який не змінює місця проживання або зміна місця проживання може відбутися в кінці навчального року та ін.

Принцип 5

61. Для сприяння досягненню дружніх домовленостей / угод між батьками чи іншими суб'єктами батьківської відповідальності щодо зміни місця проживання дитини та інших пов'язаних з цим питань (контакт, організація поїздок та ін.) у принципі 5 рекомендовано, щоб держави-члени прийняли законодавчі положення, які заохочують до альтернативного вирішення спорів.

62. У зв'язку з цим доречно пригадати Рекомендацію № R (98) 1 Ради Європи щодо медіації в сімейних справах, у якій державам-членам рекомендовано «запроваджувати, заохочувати або, коли це необхідно, посилювати медіацію в сімейних справах».

63. Необхідно заохочувати використовувати альтернативні способи вирішення спорів кожного разу, коли це може найкраще служити забезпеченню якнайкращих інтересів дитини. Однак попереднє використання такої альтернативи не повинно ставати перешкодою в доступі дитини до правосуддя чи висловленню поглядів дитини.

64. Окрім того використання послуг медіації може бути доречним не в кожній справі, зокрема тоді, коли зміна місця проживання відбувається у контексті домашнього насильства. Малоімовірно, що жертви домашнього насильства та їхні кривдники можуть на одному рівні брати участь у процесі альтернативного врегулювання спору, оскільки на них впливатимуть такі фактори, як страх і психологічні наслідки домінування, контролю та насильства. Необхідно зазначити, що у статті 48 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами визначено, що:

Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для заборони на обов'язкові альтернативні процеси з вирішення спорів, у тому числі посередництва та примирення, стосовно всіх форм насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції.

Принцип 6

65. У принципі 6 згадано зобов'язання держав-членів, відповідно до статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, приймати законодавчі положення, які дають можливість батькам чи іншим суб'єктам батьківської відповідальності право звертатися до компетентного органу із запитом про дозвіл на зміну місця проживання дитини чи із запереченням проти такої зміни. У практиці Європейського суду з прав людини наголошено на необхідності застосування такої юридичної процедури.⁶

Принцип 7

66. У принципі 7 чітко вказано, що зміну місця проживання дитини не може бути здійснено односторонньо, без схвалення компетентного органу, як це визначено у національному законодавстві, якщо у ньому не передбачено інше.

67. У принципі 7 визнано, що, хоча одностороння зміна постійного (звичайного) місця проживання дитини сама собою не буде неправомірною, вона може бути серйозним втручанням у право дитини підтримувати контакти з обома батьками або з іншими суб'єктами батьківської відповідальності, а також може викликати стрес у дитини.

Принцип 8

68. Якщо один з батьків чи інших суб'єктів не схвалює план зміни місця проживання разом з дитиною і це питання передане до розгляду компетентному органу, цьому компетентному органу може бути потрібно вирішувати конфлікт між законними інтересами дорослих (батьків та інших суб'єктів батьківської відповідальності), будучи водночас зосередженими на дитині. Спори, пов'язані зі зміною місця проживання дитини, створюють численні труднощі для компетентного органу, у деяких державах до них можна додати ще один недолік – брак законодавчих положень чи практики щодо факторів, які необхідно враховувати при розгляді таких справ.

69. Крім звернення першочергової уваги забезпеченню якнайкращих інтересів дитини, у принципі 8 рекомендовано, щоб компетентний орган при прийнятті рішення повинен керуватися усіма доречними факторами, надаючи кожному з них відповідне значення залежно від обставин конкретної справи. Особливу увагу необхідно приділити ситуаціям, де зміна місця проживання відбувається у контексті домашнього насильства та жорстокого поводження.

70. Ці фактори частково обумовлені переліченими у «Вашингтонській декларації про міжнародну зміну місця проживання сімей» факторами та принципом 3:21

6. Див.: рішення у справі «Кіган проти Ірландії» *Keegan v. Ireland*, 26 травня 1994 р., Серія А № 290.

Принципів Європейського сімейного права щодо батьківської відповідальності (CEFL Principles of European family law regarding parental responsibilities) Комітету з європейського сімейного права (Committee on European Family Law (CEFL)).

71. Цю декларацію було прийнято після Вашингтонської конференції (березень 2010 р.), організованої Гаазькою конференцією з міжнародного приватного права (the Hague Conference on Private International Law (HCCH)) та Міжнародним центром зниклих та експлуатованих дітей (International Centre for Missing and Exploited Children (ICMEC)).

72. Наведений нижче перелік та класифікація факторів не містить вказівок щодо їх пріоритетності. Значення певного фактора може бути різним у кожному конкретному випадку, особливо коли зміна постійного (звичайного) місця проживання здійснюється за межами відповідної юрисдикції.

i. Право дитини підтримувати особисті взаємини та прямий контакт з іншим з батьків чи іншим суб'єктом батьківської відповідальності на регулярній основі та у формі, відповідній до рівня розвитку дитини.

ii. Погляди дитини з врахуванням її віку, зрілості та рівня розуміння.

iii. Пропозиції батьків чи інших суб'єктів батьківської відповідальності щодо практичних домовленостей, пов'язаних зі зміною постійного (звичайного) місця проживання дитини (включаючи приміщення, освіту, працевлаштування, контакти з іншими членами сім'ї).

iv. Причини, через які батьки чи інші суб'єкти батьківської відповідальності прагнуть змінити місце постійного (звичайного) проживання дитини чи виступають проти нього.

v. Будь-які випадки домашнього насильства чи жорстокого поводження, фізичного чи психічного.

vi. Історія сім'ї та особливо безперервність і якість минулих та теперішніх домовленостей щодо догляду та контакту.

vii. Попередні домовленості щодо постійного (звичайного) місця проживання дитини, контактів та попередні рішення компетентних органів.

viii. Наслідки схвалення чи заперечення звернення щодо зміни місця проживання для дитини у контексті її рідних братів і сестер та розширеної сім'ї, освіта та соціальне життя, а також для іншого з батьків чи іншого суб'єкта батьківської відповідальності, який не змінює місця проживання.

ix. Характер взаємин між одним з батьків та іншими суб'єктами батьківської відповідальності та зобов'язання особи, яка пропонує змінити постійне (звичайне) місце проживання дитини (надавати підтримку та сприяти взаєминам

дитини та іншого з батьків чи іншими суб'єктами батьківської відповідальності після зміни місця проживання).

х. Чи є реалістичними пропозиції батьків чи інших суб'єктів батьківської відповідальності щодо контактів після зміни постійного (звичайного) місця проживання дитини, враховуючи зокрема витрати сім'ї та навантаження на дитину.

хі. Забезпечення виконання положень про контакт, визначених як умови надання дозволу на зміну постійного (звичайного) місця проживання дитини, особливо у контексті зміни юрисдикції.

хії. Питання мобільності членів сім'ї чи тих, хто обґрунтовано зацікавлений у наявності контакту з дитиною.

хііі. Наявність батьківських домовленостей чи інших подібних угод, включаючи положення щодо зміни місця проживання дитини.

хiv. Ненадання іншому з батьків чи інших суб'єктів батьківської відповідальності інформації про пропозицію змінити місце проживання разом з дитиною.

73. Перелічений вище список факторів не є вичерпним, може бути розглянуто усі інші відповідні фактори. Як зазначено у коментарі до принципу 3:21 (3) Принципів Європейського сімейного права щодо батьківської відповідальності (CEFL Principles of European family law regarding parental responsibilities):

Рішення про зміну місця проживання потребує, щоб компетентний орган намагався знайти баланс між правом дитини підтримувати особисті взаємини з одним з батьків і з близькими родичами та з особами, з якими у дитини є близькі взаємини, які не є резидентами [...] та правом одного з батьків (резидентом) на пересування для досягнення законної мети, наприклад для покращення його / її професійного становища чи супроводження нового партнера (право на вільне пересування). Вирішальними факторами є географічна відстань і доступність, а також особисте, особливо фінансове, становище суб'єкта батьківської відповідальності.

Принцип 9

74. При прийнятті рішення на запит про зміну місця проживання дитини чи на заперечення такої зміни компетентному органу може бути потрібно підтвердити чи, навпаки, змінити попереднє рішення про опіку над дитиною та її особисті контакти.

75. У принципі 9 компетентному органу рекомендовано застосовувати нейтральний зорієнтований на дитину підхід без жодної презумпції за чи проти зміни місця проживання чи на користь будь-якого з батьків чи інших суб'єктів батьківської відповідальності. Компетентний

орган повинен приймати рішення окремо щодо кожного конкретного випадку, враховуючи усі нові фактори та зосереджуючи першочергову увагу забезпеченню якнайкращих інтересів дитини.

Принцип 10

76. Для того, щоб запобігти одностороннім змінам місця проживання та уникнути зміни місця проживання одного з батьків чи іншого суб'єкта батьківської відповідальності разом з дитиною до рішення компетентного органу, у принципі 10 цієї рекомендації державам-членам рекомендовано зобов'язати компетентний орган діяти швидко щодо будь-якого спору через зміну місця проживання дитини. Будь-яка невинуватена затримка може завдати шкоди добробуту дитини та суперечити забезпеченню її якнайкращих інтересів.

77. Щодо крайніх строків, в межах яких компетентний орган повинен прийняти рішення, у статті 7 Європейської конвенції про здійснення прав дітей (ETS № 160) наголошено:

У справах, які стосуються дитини, судовий орган діє швидко, уникаючи будь-яких невинуватених зволікань, а наявні процедури мають забезпечувати швидке виконання його рішень. У термінових випадках судовий орган повинен мати повноваження ухвалювати в разі необхідності рішення, які підлягають негайному виконанню.

78. Однак компетентний орган не завжди спроможний діяти так швидко, як би він хотів, скажімо, коли він не отримав інформації, достатньої для прийняття остаточного рішення щодо забезпечення якнайкращих інтересів дитини. У таких випадках може бути доцільним прийняття попередніх рішень, які протягом певного часу підлягатимуть контролю з тим, щоб пізніше їх можна було переглянути.

79. У рекомендації № R (91) 9 Комітету міністрів державам-членам «Про невідкладні заходи у справах сім'ї» подано принципи, що містять перелік кроків, необхідних для забезпечення того, щоб компетентним органам, які мають справу з питаннями у справах сім'ї, були доступні ефективні заходи для захисту дітей та інших осіб, які потребують окремого захисту й допомоги, а забезпечення їхніх інтересів є у серйозній небезпеці. У цій рекомендації також передбачено, що, коли необхідна міжнародна співпраця між судами та іншими компетентними органами, «[у] справах, пов'язаних із поверненням дитини, суди та інші уповноважені органи повинні [...] прийняти, якщо це можливо, рішення про повернення дитини протягом шести тижнів після одержання оформленої заяви від органу, який займається цією справою [...]».

Принцип 11

80. Пряма судова комунікація повинна сприяти співпраці через обмін інформацією між компетентними органами держав-членів та якомога оперативніше інформування їх, зокрема, про рішення, прийняті при вирішенні справ, пов'язаних зі зміною місця проживання дитини.

81. У принципі 11 державам-членам рекомендовано створювати судові мережі, які були б взаємодоповнювальні та функціонували скоординовано з метою розвитку практичної співпраці компетентних органів, задля обміну інформацією та пошуку практичних рішень, що стосуються визнання та виконання судових рішень і домовленостей / угод про зміну місця проживання.

82. На конференції з нагоди 15-ї річниці створення Міжнародної гаазької мережі суддів (Віндзор, 17–19 липня 2013 р.) були розроблені подані нижче рекомендації щодо прямих судових комунікацій.

У тому разі, коли в якій-небудь державі наявні питання щодо належної правової основи для прямих комунікацій відповідно до національного законодавства чи процесу, конференція рекомендує державам здійснювати кроки для забезпечення наявності необхідної правової основи.

Конференція відзначає велику кількість різноманітних не законодавчих основ для застосування прямої судової комунікації, про які повідомили члени Міжнародної гаазької мережі суддів, та рекомендує іншим державам розглянути ці практики з метою їх використання у їхній юрисдикції як можливі правові основи для прямих судових комунікацій.

Агенти з продажу публікацій Ради Європи

БЕЛЬГІЯ

La Librairie Européenne - The European Bookshop Rue de l'Orme, 1
BE-1040 BRUXELLES Tel.: +32 (0)2 231 04 35
Fax: +32 (0)2 735 08 60
E-mail: info@libeurop.eu
<http://www.libeurop.be>

Jean De Lannoy/DL Services Avenue du Roi 202 Koningslaan BE-1190 BRUXELLES
Tel.: +32 (0)2 538 43 08
Fax: +32 (0)2 538 08 41
E-mail: jean.de.lannoy@dl-servi.com
<http://www.jean-de-lannoy.be>

БОСНІЯ І ГЕРЦЕГОВИНА

Robert's Plus d.o.o.
Marka Marulića 2/V BA-71000 SARAJEVO Tel.: +387 33 640 818
Fax: +387 33 640 818
E-mail: robertsplus@bih.net.ba

КАНАДА

Renouf Publishing Co. Ltd. 22-1010 Polytek Street
CDN-OTTAWA, ONT K1J 9J1 Tel.: +1 613 745 2665
Fax: +1 613 745 7660
Toll-Free Tel.: (866) 767-6766
E-mail: order.dept@renoufbooks.com
<http://www.renoufbooks.com>

ХОРВАТІЯ Robert's Plus d.o.o.

Marasovičeva 67 HR-21000 SPLIT
Tel.: +385 21 315 800, 801, 802, 803
Fax: +385 21 315 804
E-mail: robertsplus@robertsplus.hr

ЧЕСЬКА РЕСПУБЛІКА

Suweco CZ, s.r.o. Klecakova 347
CZ-180 21 PRAHA 9
Tel.: +420 2 424 59 204
Fax: +420 2 848 21 646
E-mail: import@suweco.cz
<http://www.suweco.cz>

ДАНІЯ

GAD
Vimmelskaftet 32
DK-1161 KØBENHAVN K Tel.: +45 77 66 60 00
Fax: +45 77 66 60 01
E-mail: reception@gad.dk
<http://www.gad.dk>

ФІНЛЯНДІЯ

Akateeminen Kirjakauppa PO Box 128
Keskuskatu 1
FI-00100 HELSINKI
Tel.: +358 (0)9 121 4430
Fax: +358 (0)9 121 4242
E-mail: akatilaus@akateeminen.com
<http://www.akateeminen.com>

ФРАНЦІЯ

Звергайтесь Безпосередньо до Council of Europe Publishing Editions du Conseil de l'Europe FR-67075 STRASBOURG cedex Tel.: +33 (0)3 88 41 25 81
Fax: +33 (0)3 88 41 39 10
E-mail: publishing@coe.int
<http://book.coe.int>

Librairie Kléber

1 rue des Francs-Bourgeois FR-67000 STRASBOURG Tel.: +33 (0)3 88 15 78 88
Fax: +33 (0)3 88 15 78 80
E-mail: librairie-kleber@coe.int
<http://www.librairie-kleber.com>

ГРЕЦІЯ

Librairie Kauffmann s.a.
Stadiou 28
GR-105 64 ATHINA
Tel.: +30 210 32 55 321
Fax: +30 210 32 30 320
E-mail: ord@otenet.gr
<http://www.kauffmann.gr>

УГОРЩИНА

Euro info Service Pannónia u. 58.
PF. 1039
HU-1136 BUDAPEST Tel.: +36 1 329 2170
Fax: +36 1 349 2053
E-mail: euroinfo@euroinfo.hu
<http://www.euroinfo.hu>

ІТАЛІЯ

Licosa SpA
Via Duca di Calabria, 1/1 IT-50125 FIRENZE
Tel.: +39 0556 483215
Fax: +39 0556 41257
E-mail: licosa@licosa.com
<http://www.licosa.com>

НОРВЕГІЯ

Akademika
Postboks 84 Blindern
NO-0314 OSLO
Tel.: +47 2 218 8100
Fax: +47 2 218 8103
E-mail: support@akademika.no
<http://www.akademika.no>

ПОЛЬЩА

Ars Polona JSC
25 Obroncow Street
PL-03-933 WARSZAWA Tel.: +48 (0)22 509 86 00
Fax: +48 (0)22 509 86 10
E-mail: arspolona@arspolona.com.pl
<http://www.arspolona.com.pl>

ПОРТУГАЛІЯ

Marka Lda
Rua dos Correeiros 61-3 PT-1100-162 LISBOA
Tel.: 351 21 3224040
Fax: 351 21 3224044
Вебсайт: www.marka.pt
E-mail: apoio.clientes@marka.pt

РОСІЙСЬКА

ФЕДЕРАЦІЯ Ves Mir
17b, Butlerova ul. - Office 338 RU-117342 MOSCOW
Tel.: +7 495 739 0971
Fax: +7 495 739 0971
E-mail: orders@vesmirbooks.ru
<http://www.vesmirbooks.ru>

ШВЕЙЦАРІЯ

Planetis Sàrl
16 chemin des Pins
CH-1273 ARZIER
Tel.: +41 22 366 51 77
Fax: +41 22 366 51 78
E-mail: info@planetis.ch

ТАЙВАНЬ

Tycoon information inc.
5th Floor, No. 500, Chang-Chun Road Taipei, Taiwan
Tel.: 886-2-8712 8886
Fax: 886-2-8712 4747, 8712 4777
E-mail: info@tycoon-info.com.tw
orders@tycoon-info.com.tw

СПОЛУЧЕНЕ КОРОЛІВСТВО

The Stationery Office Ltd PO Box 29
GB-NORWICH NR3 1GN
Tel.: +44 (0)870 600 5522
Fax: +44 (0)870 600 5533
E-mail: book.enquiries@tso.co.uk
<http://www.tsoshop.co.uk>

СПОЛУЧЕНІ ШТАТИ АМЕРИКИ ТА КАНАДА

Manhattan Publishing Co
670 White Plains Road
USA-10583 SCARSDALE, NY Tel.: +1 914 472 4650
Fax: +1 914 472 4316
E-mail: coe@manhattanpublishing.com
<http://www.manhattanpublishing.com>

Видавництво Ради Європи

FR-67075 STRASBOURG Cedex

Tel.: +33 (0)3 88 41 25 81 – Fax: +33 (0)3 88 41 39 10 – E-mail: publishing@coe.int – Вебсайт: <http://book.coe.int>

Зміна місця проживання стає все більш поширеним явищем у сучасному мобільному суспільстві. Для розлучених батьків, які бажать змінити місце проживання разом з дітьми, така реальність підвищує ймовірність конфлікту через питання, де та з ким житимуть їхні діти.

Рекомендація CM/Rec(2015)4 щодо запобігання та вирішення спорів, пов'язаних зі зміною місця проживання дитини спрямована сприяти уникненню спорів, які можуть виникати у зв'язку з поданням пропозицій про зміну постійного (звичайного) місця проживання дитини.

Її застосовують при ситуаціях, коли є або можуть бути розбіжності у поглядах між батьками щодо зміни місця проживання дитини чи в межах юрисдикції держави-члена чи за кордоном, а також коли в результаті такої зміни місця проживання можливий ризик втрати контактів дитини (повністю чи значною мірою) з її батьками чи з іншими суб'єктами батьківської відповідальності.

Ця рекомендація заохочує держави-члени Ради Європи вживати чи посилювати всі заходи, які вони вважають необхідними задля імплементації принципів процесу та суті, які містяться у додатку до її тексту.

www.coe.int

Рада Європи є провідною правозахисною організацією на континенті. До її складу входять 47 держав-членів, 28 з яких є членами Європейського Союзу. Усі держави-члени Ради Європи підписали Європейську конвенцію з прав людини - угоду, покликану захищати права людини, демократію та верховенство права. Європейський суд з прав людини здійснює нагляд за імплементацією Конвенції в державах-членах.

Видавництво Ради Європи <http://book.coe.int>
ISBN 978-92-871-8085-8
€8/US\$16

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

